

İLLER BAZINDA GAYRİSAFİ YURT İÇİ HASILA 2020 YILI VERİLERİNE GÖRE

TRC2 (DİYARBAKIR-ŞANLIURFA) BÖLGESİ



Hazırlayan : Bünyamin SÜNE

1- İller Bazında Kişi Başına Düşen Gelirde Diyarbakır ve Şanlıurfa

Kişi başına GSYH'de 2020 yılında, İstanbul **97 bin 950 TL (13.914 \$)** ile ilk sırada yer aldı. İstanbul'u, **96 bin 745 TL (13.742 \$)** ile Kocaeli ve **85 bin 396 TL (12.130 \$)** ile Ankara izledi. İl düzeyinde kişi başına GSYH hesaplamalarında, 22 bin 104 TL (3.140 \$) ile Van, 21 bin 357 TL (3.034 \$) ile Ağrı ve 20 bin 421 TL (2.901 \$) ile Şanlıurfa son üç sırada yer aldı. Diyarbakır 27 bin 55 TL (3.843 \$) kişi başına GSYH ile 81 içinde 76. sırada yer aldı. İl düzeyinde GSYH hesaplarında ilk 5 il ve son 5 il aşağıdaki tabloda görülmektedir.

İlk 5 İl			Son 5 İl		
1	İstanbul	97.950	77	Adıyaman	26.812
2	Kocaeli	96.745	78	Batman	26.192
3	Ankara	85.396	79	Van	22.104
4	Tekirdağ	84.522	80	Ağrı	21.357
5	Bilecik	70.501	81	Şanlıurfa	20.421

Kaynak: TÜİK, 2021

2- İller Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (Bin TL), 2020

İl düzeyinde cari fiyatlarla GSYH hesaplamalarına göre; 2020 yılında **İstanbul 1 trilyon 517 milyar 324 milyon TL** ile en yüksek GSYH'ye ulaştı ve toplam GSYH'den **%30,1** pay aldı. İstanbul'u, 482 milyar 589 milyon TL ve **%9,6** pay ile Ankara, 306 milyar 713 milyon TL ve **%6,1** pay ile İzmir izledi. İl düzeyinde GSYH hesaplarında son üç sırada 5 milyar 65 milyon TL ile Tunceli, 4 milyar 487 milyon TL ile Ardahan ve 3 milyar 191 milyon TL ile Bayburt yer aldı. GSYH'den en yüksek payı alan ilk beş il, 2020 yılında toplam GSYH'nin **%53,5**'ini oluşturdu.

Diyarbakır 47 milyar 884 milyon TL GSYH ile 81 içinde 21. sırada yer alırken, **Şanlıurfa 42 milyar 770 milyon TL** ile 24. sırada yer almıştır. 2020 yılı GSYH verilerine göre; Diyarbakır ilinin ulusal GSYH içindeki payı **%0,9**, Şanlıurfa'nın toplam GSYH içindeki payı **%0,8** olmuştur. İl düzeyinde GSYH hesaplarında ilk 5 il ve son 5 il aşağıdaki tabloda görülmektedir.

İlk 5 İl (Bin TL)			Son 5 İl (Bin TL)		
1	İstanbul	1.517.323.616	77	Gümüşhane	5.814.901
2	Ankara	482.588.714	78	Kilis	5.066.162
3	İzmir	306.712.772	79	Tunceli	5.064.588
4	Bursa	203.226.255	80	Ardahan	4.487.333
5	Kocaeli	191.084.571	81	Bayburt	3.190.767

Kaynak: TÜİK, 2021

İller bazında üretilen toplam GSYH değerine göre **Diyarbakır** ili 81 il içinde **21. sırada**, **Şanlıurfa** ili ise **24. sıradadır**. Kişi başına düşen gelirden ise, **Diyarbakır ili 81 il içinde 76. sıraya**, **Şanlıurfa ili de 81. sıraya düşmektedir**. Bu dengesizliğin Türkiye’de en yüksek olarak görüldüğü iller Şanlıurfa ve Diyarbakır illeridir. Temel olarak düşük üretkenlik ve düşük katma değerli üretim sorunundan kaynaklanan bu durum için üretkenliği ve katma değeri artıracak çalışmalara ve yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

3- İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gayrisafi Yurt İçi Hasıla/Sektörel Paylar, 2020

İller ve bölgeler bazında GSYH’nin diğer bir deyişle, üretilen toplam mal ve hizmetlerin sektörel dağılımı yerel ekonomilerin tanımlanması için oldukça önemlidir. TÜİK tarafından yayınlanan ilgili haber bülteninde iller düzeyinde Gayrisafi Yurt İçi Hasılanın iktisadi faaliyet kollarına göre sektörel dağılım bilgisi yayınlanmıştır. Haber bülteninde; sanayi sektörü hesaplanırken, “madencilik ve taşocakçılığı”, “imalat sanayi”, “elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı”, “su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri”nin sanayi sektörüne dahil edildiği belirtilmiştir.

Aşağıdaki tabloda, Diyarbakır ve Şanlıurfa ekonomilerinin sektörel üretim yapısı, Türkiye ortalamaları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Tablo 1 Gayrisafi Yurt İçi Hasılanın Sektörel Dağılımı, Değer (Bin TL) ve Pay (%), 2020

	Türkiye		Diyarbakır		Şanlıurfa	
	Değer	Payı	Değer	Payı	Değer	Payı
A. (Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık)	337.160.051	6,70	7.963.918	16,6	9.585.536	22,4
BCDE. (İmalat, Madencilik ve Taş Ocakçılığı ve Diğer Sanayiler)	1.149.175.754	22,80	4.647.366	9,7	4.451.357	10,4
C. (İmalat Sanayi)	965.340.526	19,10	2.107.693	4,4	2.858.025	6,7
F. (İnşaat)	264.898.782	5,20	2.849.434	6	1.829.660	4,3
GTİ. (Toptan ve Perakende Ticaret, Ulaştırma ve Depolama, Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri)	1.127.898.513	22,30	6.233.289	13	6.431.769	15
J. (Bilgi ve İletişim)	138.632.924	2,70	658.346	1,4	156.071	0,4
K. (Finans ve Sigorta Faaliyetleri)	187.317.038	3,70	864.292	1,8	550.114	1,3
L. (Gayrimenkul Faaliyetleri)	316.165.999	6,30	3.533.824	7,4	2.460.086	5,8

	Türkiye		Diyarbakır		Şanlıurfa	
	Değer	Payı	Değer	Payı	Değer	Payı
MN. (Mesleki, Bilimsel, Teknik, İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri)	241.019.401	4,80	1.646.696	3,4	1.649.760	3,9
OTQ. (Kamu Yönetimi ve Savunma, Eğitim, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri)	615.453.668	12,20	13.428.005	28	9.983.615	23,3
RTU. (Diğer Hizmetler)	108.933.483	2,20	743.723	1,6	923.950	2,2
GSYH Toplam	5.451.996.139	-	44.676.586	-	40.879.943	-

Kaynak: TÜİK, 2021

Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin sektörel üretim yapısı incelendiğinde en büyük payı tarımsal üretim ile yaratılan değer aldığı görülmektedir. Sanayinin bölge ekonomisi içindeki payına gelindiğinde, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde sanayi payının Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu görülmektedir. Bu sorunun asıl nedeni, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde imalat sanayi üretiminin çok yetersiz olmasıdır. Tabloda (Tablo 1) görüldüğü gibi; **Türkiye'nin** GSYH değeri içinde **imalat sanayinin payı yüzde 19,10** iken, **Diyarbakır'da** bu oranın **yüzde 4,4 olduğu**, Şanlıurfa payının ise **yüzde 6,7 olduğu** görülmektedir.

Tablo 2 Sektörlere Göre Bölgesel Paylar (2009 Bazlı), 2020

	Türkiye	Diyarbakır		Şanlıurfa	
	Payı (%)	Sırası	Payı %	Sırası	Payı (%)
A. (Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık)	100	11	2,4	6	2,8
BCDE. (İmalat, Madencilik ve Taş Ocakçılığı ve Diğer Sanayiler)	100	36	0,4	35	0,4
C. (İmalat Sanayi)	100	47	0,2	36	0,3
F. (İnşaat)	100	17	1,1	29	0,7
GTL. (Toptan ve Perakende Ticaret, Ulaştırma ve Depolama, Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri)	100	24	0,6	25	0,6
J. (Bilgi ve İletişim)	100	10	0,5	25	0,1
K. (Finans ve Sigorta Faaliyetleri)	100	21	0,5	25	0,3

	Türkiye	Diyarbakır		Şanlıurfa	
	Payı (%)	Sırası	Payı %	Sırası	Payı (%)
L. (Gayrimenkul Faaliyetleri)	100	20	1,1	25	0,8
MN. (Mesleki, Bilimsel, Teknik, İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri)	100	21	0,7	22	0,7
OTQ. (Kamu Yönetimi ve Savunma, Eğitim, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri)	100	8	2,2	15	1,6
RTU. (Diğer Hizmetler)	100	16	0,7	15	0,8

Kaynak: TÜİK, 2021

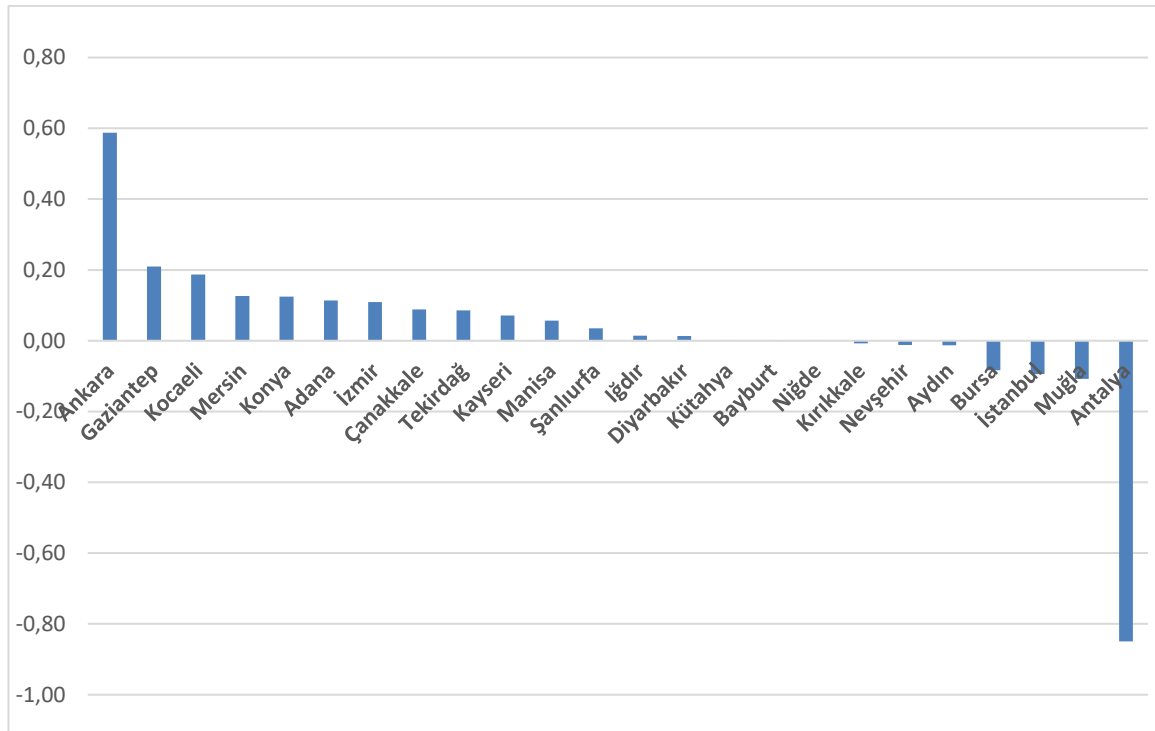
Türkiye ekonomisine nazaran, bölge illerimizdeki tarımsal üretim ile yaratılan değerlerin toplam üretim içindeki payı oldukça yüksektir. Tarımsal üretim değeri olarak; **Şanlıurfa, 81 il içinde 6. sırada, Diyarbakır ise 11. sıradadır.** Diyarbakır imalat sanayi üretimi değeri bakımından **81 il içinde 47. sırada, Şanlıurfa ili ise 36. sıradadır.** Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinin yüksek üretim potansiyeli ve tarım dışı kentsel nüfus bakımından Türkiye'nin ilk 10 şehri arasında yer almasına rağmen, imalat sanayi üretiminin çok düşük olması, bölgemizin işsizlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliği sorunlarının temel nedenidir. Bölgemizin sosyal ve ekonomik gelişmesi ve kalkınması için imalat sanayi üretiminin hızla artırılması ve bölgede katma değerli üretim yapısına geçilmesi birinci öncelik durumundadır. Bölge illerimizde hizmetler sektörü, kentleşme ekonomilerinin etkisiyle ülke ortalamasına yakın seyretmektedir. Ayrıca yukarıda yer alan tablo (Tablo 2) incelendiğinde sektörlere göre bölgesel paylarda Diyarbakır'ın "**Bilgi ve İletişim**" faaliyetlerinde **0,5 pay ile 81 il arasında 10. sırada olması** ve "**Kamu Yönetimi ve Savunma, Eğitim, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri**"nde **2,2 pay ile 8. sırada** olması dikkat çekmektedir. Diyarbakır ilinin bilgi ve iletişim faaliyetleri alanında genç ve eğitimli nüfusu düşünüldüğünde bir fırsat penceresi olarak ele alınması gerektiği değerlendirilebilir. Ekonomideki ağırlığı artan bilgi ve iletişim faaliyetleri sayesinde yeni istihdam alanları yaratılmaktadır. Bilgi ve iletişim sektörü verimliliği, dolayısıyla da toplam faktör verimliliğini desteklemektedir. Mikro bazda firmaların performansına olumlu etkiler yaratan bilgi ve iletişim sektöründe makro bazda da hem üretim girdisi hem de üretim çıktısı olma özelliği ile ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle bölgesel büyümeye ve istihdama olan katkısı düşünüldüğünde bilgi ve iletişim sektöründe yatırımların artırılması önem arz etmektedir.

4- Zincirlenmiş Hacim Endeksiyle GSYH Büyüme Performansı, 2020

Haber bülteninde yer alan, zincirlenmiş hacim endeksiyle GSYH büyüme analizlerine göre; Yıllık GSYH'nin, zincirlenmiş hacim endeksiyle bir önceki yıla göre %1,79 artışına en

fazla katkı veren il %0,59 ile Ankara oldu. Ankara'yı %0,21 ile Gaziantep ve %0,19 ile Kocaeli izledi. Yıllık GSYH büyümesine 2020 yılında negatif yönlü katkı veren illerin başında %0,85 ile Antalya, %0,11 ile Muğla, %0,09 ile İstanbul yer aldı. Aşağıdaki grafikte, zincirlenmiş hacim endeksiyle Türkiye GSYH büyümesine il ekonomilerinin katkısı pozitif yönde ve negatif yönde olmak üzere gösterilmiştir. Şanlıurfa yıllık GSYH, zincirlenmiş hacim endeksiyle 2020 yılında bir önceki yıla göre 0,03'lük bir pozitif katkı yaparak bu orana sahip en yüksek 18. il olmuştur. Öte yandan Diyarbakır 0,01'ik bir pozitif katkı ile 81 il arasında 50. sırayı almıştır.

Grafik 1 İllerin Zincirlenmiş Hacim Endeksiyle Türkiye GSYH Büyümesine Katkısı, 2020



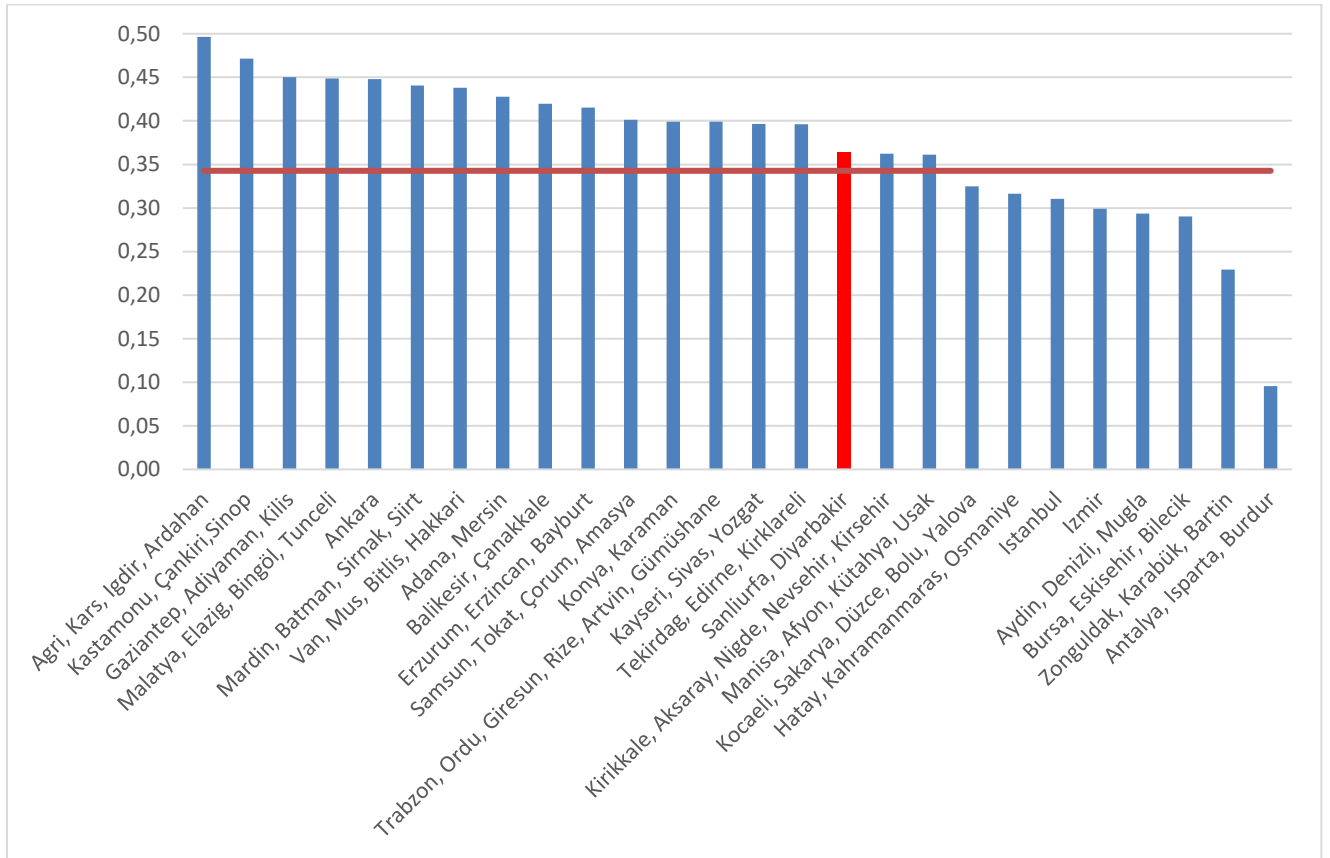
Kaynak: TÜİK, 2021

5- Ekonomik Büyüme ve Sektörel Büyüme Performansları

TÜİK tarafından yayınlanan, iller bazında yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla verilerine göre, bölgelerin ekonomik büyüme performansları incelenmiştir. 2018-2020 döneminde **Türkiye**'nin ortalama ekonomik **büyüme oranı 0,34** iken, **TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi**'nin **büyüme oranı 0,36** olup 26 bölge arasında 16. sıradadır. 2018-2020 döneminde **Diyarbakır** ili **GSYH büyüme oranı 0,38** iken, **Şanlıurfa** ili için bu oran **0,35** olarak gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki grafikte 26 Düzey 2 Bölgesinin 2018-2019 döneminde büyüme grafiği görülmektedir. 2018-2020 dönemindeki büyüme oranı ile **Diyarbakır ili 81 il içinde 44. sırada, Şanlıurfa ili de 61. sırada** yer almıştır.

Grafik 2 İBBS Düzey 2 Bölgeleri GSYH Büyüme Oranı, 2018-2020



2018-2020 döneminde Bölge illerimizdeki sektörel büyüme oranları aşağıdaki tabloda görülmektedir. Bu dönemde Diyarbakır’da “**Tarım**”, “**Sanayi**”, “**Bilgi ve İletişim**”, “**Finans ve Sigorta**” ve “**Mesleki, Bilimsel, Teknik, İdari ve Destek Hizmetleri**” sektörlerindeki büyüme, Şanlıurfa’da ise “**Sanayi**”, “**İmalat Sanayi**”, “**Finans ve Sigorta**” ve “**Kamu Yönetimi ve Savunma, Eğitim, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri**” sektörlerindeki büyüme oranları öne çıkmaktadır.

Tablo 3 GSYH’de Sektörel Büyüme Performansları, 2018-2020

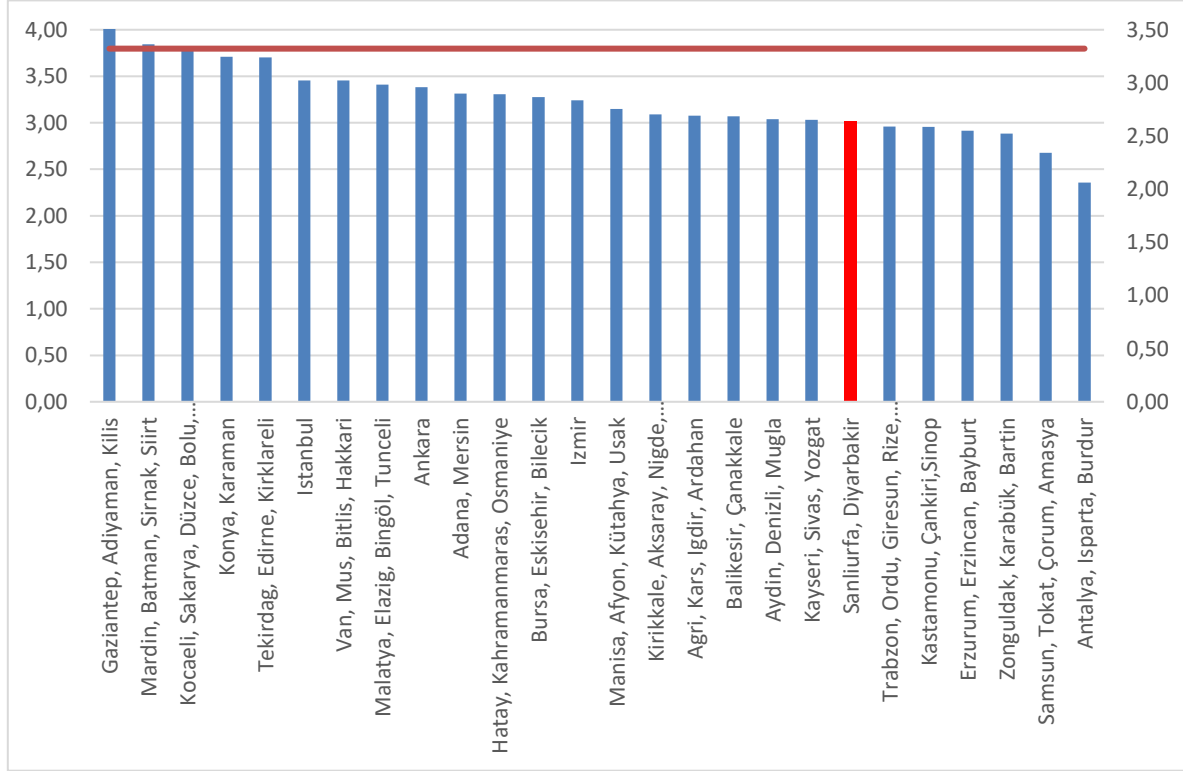
	Diyarbakır	Şanlıurfa	Türkiye
Tarım	0,65	0,31	0,55
Sanayi	0,31	0,37	0,37

	Diyarbakır	Şanlıurfa	Türkiye
İmalat Sanayi	0,27	0,31	0,35
İnşaat	-0,11	-0,20	-0,01
Ticaret, Ulaştırma-depolama, Konaklama ve Yiyecek	0,28	0,39	0,26
Bilgi ve İletişim	0,49	0,03	0,49
Finans ve Sigorta	0,58	0,72	0,67
Gayrimenkul	0,24	0,22	0,25
Mesleki, Bilimsel, Teknik, İdari ve Destek Hizmetleri	0,40	0,28	0,23
Kamu Yönetimi ve Savunma, Eğitim, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	0,48	0,55	0,44
Diğer Hizmetler	0,29	0,34	0,53

Kaynak: TÜİK, 2021

2010-2020 döneminde bir diğer deyişle son 11 yılda, Türkiye'nin GSYH büyüme oranı 3,32 olmuştur. TRC2 Bölgesi aynı dönemde 3,01 büyüme oranı ile, 26 bölge içinde 20. sırada yer almıştır. Aşağıdaki grafikte Düzey 2 Bölgelerinin 2010-2020 döneminde büyüme grafiği görülmektedir.

Grafik 3 İBBS Düzey 2 Bölgeleri GSYH Büyüme Oranı, 2010-2020



Kaynak: TÜİK, 2021

2010-2020 döneminde Diyarbakır ili GSYH büyüme oranı 3,08 iken, Şanlıurfa ili için bu oran 2,93 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Diyarbakır ili büyüme oranı 81 il içinde 41. sırada, Şanlıurfa ili büyüme oranı 54. sıradadır. 2010-2020 döneminde Bölge illerimizdeki sektörel büyüme oranları Türkiye ortalamaları ile birlikte aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4 GSYH’de Sektörel Büyüme Performansları, 2010-2020

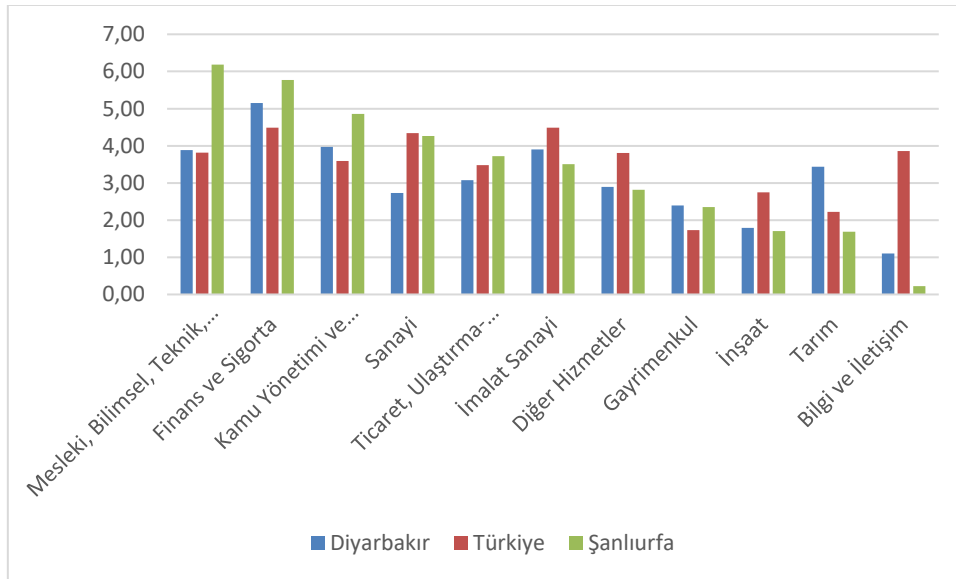
	Diyarbakır	Şanlıurfa	Türkiye
Tarım	3,44	1,68	2,22
Sanayi	2,73	4,26	4,34
İmalat Sanayi	3,90	3,51	4,49
İnşaat	1,79	1,70	2,75
Ticaret, Ulaştırma-Depolama, Konaklama ve Yiyecek	3,07	3,72	3,48
Bilgi ve İletişim	1,10	0,22	3,86
Finans ve Sigorta	5,15	5,77	4,49
Gayrimenkul	2,40	2,35	1,73
Mesleki, Bilimsel, Teknik, İdari ve Destek Hizmetleri	3,89	6,19	3,81

	Diyarbakır	Şanlıurfa	Türkiye
Kamu Yönetimi ve Savunma, Eğitim, İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	3,97	4,86	3,59
Diğer Hizmetler	2,90	2,82	3,81

Kaynak: TÜİK, 2021

Buna göre son 10 yıllık dönemde, sektörel üretim değerlerine göre Diyarbakır ekonomisi içinde en fazla büyüyen ilk 3 sektör; “finans ve sigorta”, “imalat sanayi” ve “kamu yönetimi ve savunma, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri” sektörleri olmuştur. 2010-2020 döneminde Şanlıurfa ili ekonomisinde en fazla büyüyen ilk 3 sektör; “mesleki, bilimsel, teknik, idari ve destek hizmetleri” “kamu yönetimi ve savunma, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri” ve “finans ve sigorta” sektörleri olmuştur. Aşağıdaki grafikte 2010-2020 döneminde Diyarbakır, Şanlıurfa ve Türkiye’nin sektörel büyüme performansları karşılaştırılmıştır.

Grafik 4 Diyarbakır, Şanlıurfa ve Türkiye’de Sektörel Büyüme Oranları, 2010-2020



Kaynak: TÜİK, 2021

6- Sonuç

Küreselleşme süreci, büyüme ve gelişme yönünde önemli fırsatlar sunduğu gibi, bazı tehdit ve riskleri de beraberinde getirmektedir. Tehdit ve riskleri dikkate alıp önlemler geliştirebilen, mevcut potansiyellerini harekete geçirerek büyüme ve kalkınma imkânlarını azami ölçüde değerlendirebilen ve bunu ekonomisi ve bireyleri için bir fırsata dönüştürebilen bölgeler, kalkınma sürecini başarıyla sürdürüp gelecekte refah toplumu haline gelebilmektedir.

İller bazında üretilen toplam GSYH değerine göre Diyarbakır ili 81 il içinde 21. sırada, Şanlıurfa ili ise 24. sıradadır. Kişi başına düşen gelirde ise, Diyarbakır ili 81 il içinde 76. sıraya, Şanlıurfa ili de 81. sıraya düşmektedir. Bu dengesizliğin Türkiye’de en yüksek olarak görüldüğü iller Şanlıurfa ve Diyarbakır illeridir. Temel olarak düşük üretkenlik ve düşük katma değerli üretim sorunundan kaynaklanan bu durum için üretkenliği ve katma değeri artıracak çalışmalara ve yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Yukarıdaki incelemeler ışığında, **bölgemizin gelir düzeyinin artırılması için** bölge illerimizin **ekonomik büyümesinin hızlandırılması** ve **üretkenliğinin artırılması** gerektiği açıkça görülmektedir. Bunun için ekonomik sektörlerde yaratılan katma değerin artırılması ve **özellikle imalat sanayinin geliştirilmesi** kilit önem taşımaktadır. Yukarıdaki grafikte bölge illerimizin imalat sanayi 2010-2020 dönemi büyüme oranlarının, Türkiye ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. Bölgemizin sosyal ve ekonomik gelişmesi ve diğer bölgeler ile gelir eşitsizliğinin azaltılması için, başta imalat sanayideki büyüme oranları olmak üzere, ekonomik sektörlerdeki büyüme performanslarının artırılması gerekmektedir.

Bu küreselleşen ortamda bölgemiz yetkin insan kaynağı dinamik genç nüfus yapısı dikkate alındığında bilgi ve teknoloji sektörlerinde önemli potansiyele sahip bulunmaktadır. Ancak, 2010-2020 yılları arasında bölge illerimizin büyüme oranlarının Türkiye ortalamasının çok altında kalması potansiyelimizi kullanmakta zorlandığımızı göstermektedir. Bugün önümüzde üretimden ticarete, altyapıdan hizmetlere tüm alanlarda geçmiş alışkanlık ve yapıları temelden değiştiren yepyeni bir fırsat penceresi vardır. Bu nedenle Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının güçlendirilmesine yönelik yatırımların yapılması ve dijital medya tasarımı, grafik tasarım gibi bilgisayar destekli tasarım alanlarında ve reklamcılık, pazarlama alanlarında mesleki eğitim olanaklarının artırılması bu fırsat penceresinin kullanılması bakımından önemlidir.